

Оксана РУДА

**РОЛЬ ЄВРЕЙСЬКИХ
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ТОВАРИСТВ
У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ШКІЛЬНИЦТВА
В ГАЛИЧИНІ (1923 – 1939)**

У статті висвітлено культурно-освітню діяльність єврейських товариств у Галичині. Показано, що Друга Річ Посполита не забезпечила населенню краю належних умов для здобуття освіти рідною мовою. Євреї змушені були самостійно створювати умови для повноцінного вивчення рідної мови (іврит чи ідиш), культивувати національні традиції та розвивати рідну культуру. Єврейські товариства активно засновували національні початкові та середні школи, підвищували професійний рівень учителів, організовували різноманітні форми позашкільної освіти, а також сприяли збереженню національної ідентичності.

Ключові слова: Галичина, Друга Річ Посполита, єврейські товариства, культурно-освітня діяльність.

Постановка проблеми. Формування національної свідомості кожного народу безпосередньо залежить від існування та діяльності закладів освіти з рідною мовою навчання. Мова відіграє важливу роль у процесі утвердження й усвідомлення національно-культурної окремішності. Розвиток шкільництва, його зміст і характер, доступність для всього населення визначають ступінь культури народу. Єврейське шкільництво в Галичині, яка входила до складу Другої Речі Посполитої, розвивалося у складних суспільно-політичних та економічних умовах. Вивчення історичного досвіду єврейського населення, яке спромоглося у складних умовах сформувати систему різноманітних культурно-освітніх

товариств і громадських організацій, які долучилися до розширення мережі приватного шкільництва, організації різноманітних форм позашкільної освіти та підвищення рівня національної свідомості єврейської молоді, донині викликає значний інтерес серед учених.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що деякі аспекти досліджуваної проблеми вже аналізували українські й іноземні вчені. Зокрема, розвитку освіти євреїв Польщі 1919 – 1939 рр. присвячена праця американської дослідниці М. Айзенстайн [9]. Розвиток культури та освіти євреїв Другої Речі Посполитої дослідили польські вчені З. Божимінська та Р. Жебровський [17]. Окремі аспекти польської національної політики в галузі освіти та проблеми функціонування єврейського шкільництва в міжвоєнній Польщі висвітлювали С. Маєрсберг [14] та А. Яскула [10]. Політичний та культурно-освітній розвиток єврейського населення в Польській державі дослідили українські вчені В. Меламед [4] і Б. Орач [5]. Діяльність єврейських громадських організацій, які опікувалися освітніми закладами на території Західної Волині у 20 – 30-х рр. ХХ ст., окреслив Ю. Крамар [3]. Однак діяльність єврейських культурно-освітніх товариств, які опікувалися розвитком національного шкільництва Галичини, ці вчені висвітлювали фрагментарно.

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити роль єврейських культурно-освітніх товариств у розвитку приватного національного шкільництва в міжвоєнній Галичині.

Традиційно освіта відігравала важливу роль у єврейській культурі. Пошанування освіченості як однієї з визначальних складових системи єврейських культурних цінностей зумовило те, що потреба в освіті стала однією з найважливіших у житті кожного єврея. Обов'язкове навчання хлопчиків розпочиналося з дитинства і тривало впродовж усього життя, це частково сприяло формуванню в молоді відчуття приналежності до власного народу. Згодом дедалі частіше почали з'являтися жіночі школи [2, 296].

У міжвоєнні роки єврейські діти мали можливість навчатися у школах державної та приватної форми власності. Єврейські державні школи з польською мовою навчання відрізнялися від польських лише двогодинним курсом іудаїзму і тим, що учні були звільнені від занять у суботу та в єврейські свята. У 1922/23 н. р.

у Польщі діяла 191 єврейська державна польськомовна школа, в якій навчалися 34200 учнів і працювали 1046 учителів, поступово кількість шкіл зменшувалася через об'єднання їх з польськими закладами [14, 163].

Своєрідним поштовхом до активної розбудови приватного єврейського шкільництва стала освітня політика польської влади, спрямована на асиміляцію єврейського населення. Польська держава не лише не дотримувалася зобов'язань, що випливали з постанов так званого Малого Версальського договору від 28 червня 1919 р. у питанні організації початкових шкіл з рідною мовою навчання на теренах компактного проживання євреїв, а й запровадила «*numerus clausus*», тобто відсоткову норму для непольських студентів у вищих навчальних закладах. Усвідомлюючи негативні наслідки цієї політики для молоді, єврейські політичні партії, культурно-освітні товариства та громадські організації спрямували значні зусилля на розвиток приватного національного шкільництва. Зокрема, сіоністи закликали організувати товариства самопомочі для розбудови приватних навчальних закладів, аби «забезпечити молодому поколінню належні умови для здобуття освіти» [XIII, 26 – 29].

До приватних єврейських навчальних закладів належали: релігійні школи, які займали домінуючі позиції, оскільки традиційна освіта євреїв була спрямована на пізнання релігії; мішані школи (приймали на навчання учнів різних національностей, працювали світських учителів і духовенство); світські школи (усунули з навчального та виховного процесу релігійні доктрини та обмежили вивчення релігії), де навчання проводилося на івриті, мовами ідиш, польською та на івриті, польською й ідиш [16, 118].

Запровадити єврейську школу з єдиною мовою навчання було нелегким завданням з огляду на різні мовні тенденції, які панували в єврейському середовищі (ідиш, іврит, польська, польська та ідиш, ідиш та іврит, польська та іврит). У 20 – першій половині 30-х рр. XX ст. переважали школи з навчанням мовою ідиш. Через низький рівень навчання та невідповідні побутові умови польська влада нерідко закривала ці школи, що чимало єврейських політиків трактували як спробу ліквідувати шкільництво з цією мовою навчання. З другої половини 30-х рр. розширилася мережа шкіл, де навчання проводилося на івриті, що було безпосередньо

пов'язано з пожвавленням сіоністського руху в Польщі. Натомість наприкінці міжвоєнного періоду більшої популярності набули двомовні школи (навчання проводилося на ідиш та івриті, ідиш та польській мові, польській та івриті) [10, 51]. Популярність двомовних шкіл була проявом розуміння важливості, з одного боку, навчання рідною мовою, а з іншого – державною, що уможливила подальші студії єврейської молоді. Загалом у 1937/38 н. р. у всій Польщі діяло 452 приватні школи для учнів єврейського походження, з них з мовою навчання ідиш – 57, іврит – 162, ідиш та іврит – 7, польською та ідиш – 112, польською та іврит – 114 [14, 170]. Єврейському приватному шкільництву, яке фінансувалося культурно-освітніми товариствами та громадськими організаціями, політичними партіями, приватними особами, належала важлива роль у вихованні єврейських дітей і молоді. Водночас євреї мали власні легальні вищі навчальні заклади та наукові інститути (Єврейський науковий інститут у Вільні, Інститут юдаїстичних наук у Варшаві) [7, 179 – 183].

Переважаючим типом єврейських навчальних закладів у Галичині залишалися релігійні школи. Релігійними освітніми закладами з мовою навчання ідиш (хедери, талмуд-тори, єшиви) опікувалася ортодоксальна політична партія «Агудас Ізраель» (Agudas Yisroel), а з 1929 р. – Центральна освітня організація «Хорев» (Chojrew). Відповідно до закону 1919 р. про обов'язкову шкільну освіту організація «Хорев» розпочала активну роботу з реформування хедерів. Так, у школах було запроваджено спеціальну навчальну програму, яка охоплювала світські предмети та підлягала державному контролю, а також створювалися відповідні умови для навчання (багато зі шкіл діяли у непристосованих приміщеннях). Зауважмо, що релігійні предмети (на них відводилося від 27 до 37 годин на тиждень) викладалися мовою ідиш за власними навчальними програмами, а світські предмети (близько 12 годин) – польською мовою відповідно до навчальних програм, затверджених міністерством віросповідань та освіти. У 1934/35 н. р. під керівництвом товариства по всій Польщі діяло понад 400 шкіл з близько 50600 учнями, а також освітні курси та вечірні школи з 1590 слухачами. Головна увага в цих навчальних закладах приділялася релігійному вихованню юнаків, вивченню мови ідиш, юдаїзму, єврейської культури, звичаїв і традицій [14, 175].

Питаннями освіти займалося також створене в 1927 р. культурно-освітнє товариство «Ябне» (Jabne), яким опікувалася релігійна сіоністська організація «Мізрахі» (Histadrut Mizrahi), виховна концепція якої базувалася на поєднанні сіоністських ідей з цінностями юдаїзму та традиціями єврейської культури. У 1933 р. під керівництвом товариства діяли 134 навчальні заклади (81 початкова школа, 4 середні, 5 семінарій для вихователів дошкільних закладів, 27 релігійних курсів для хлопців і 17 для дівчат) з 14461 учнем і 544 учителями. Метою цих шкіл було поширення івриту, культури й освіти серед євреїв у національно-релігійному дусі. За змістом освіти навчання тут велося на івриті та польською мовою, основний акцент робився на вивченні предметів юдаїстики та івриту, натомість менше годин (24, а не 36 як у державних школах) відводилося на вивчення загальноосвітніх предметів [8, 265]. З метою популяризації єврейської культури і поширення освіти, товариство організувало вечірні курси, народні університети, читальні та бібліотеки.

Під впливом політичної сили «Мізрахі» перебувало також єврейське культурно-освітнє товариство «Мітет» (Mitsujon tejsce Toga). Товариство організувало курси з вивчення івриту, утравквістичні релігійно-національні школи (навчання предметів юдаїстики велося на івриті, загальноосвітніх предметів – польською мовою). Зокрема, під керівництвом товариства з 1920/21 н. р. у Львові почала діяти семирічна загальноосвітня коєдукаційна школа, яка давала світську і релігійну освіту, базовану на вивченні івриту та давньоєврейської культури. У 1938 р. у школі навчалися 280 учнів і працювали 12 вчителів [17, 96 – 97; 6, 429 – 430]. Загалом товариства «Мітет» і «Ябне» зосередили зусилля на піднесенні рівня освіти та культури населення, поширенні постулатів національного відродження євреїв, створення єврейської держави в Палестині [10, 60].

Активного розвитку єврейське приватне шкільництво набуло з часу створення у 1921 р. найбільшої світської шкільної інституції, якій підпорядковувалися всі єврейські школи з мовою навчання ідиш, – Центральної єврейської шкільної організації (Centrale Jidisze Szul Organizacje). На її діяльність значною мірою впливали єврейські соціалістичні партії «Бунд» (Algemajner Jidiszer Arbajter Bund) і Поалей Ціон (Jidisze Socjalistisz-Demokratisze Arbeter Partaj

«Poalej Sion»). Засноване у 1927 р. львівське відділення шкільної організації зосередилося на розбудові єврейського приватного шкільництва, яке фінансувалося за рахунок батьківської плати за навчання, членських внесків і допомоги меценатів. Школи мали світський характер і зосереджували увагу на вивченні природничих і гуманітарних предметів, обов'язковим було вивчення польської мови та літератури, географії та історії Польщі, натомість історія євреїв висвітлювалася у курсі загальної історії, мова іврит була факультативною. Навчання велося польською мовою та ідиш. Шкільна мережа організації мала на меті виховувати дітей і молодь як у дусі світської єврейської національної культури, так і ознайомити їх з польською культурою, літературою та історією, формувати у них світський світогляд, поширювати соціалістичні ідеї. У цих школах навчалися вихідці з єврейських незаможних сімей, переважно діти робітників. Товариство також опікувалося дошкільними закладами, сиротинцями, гімназіями, учительськими семінаріями, вечірніми школами, провадило курси для неосвіченого дорослого населення, курси для вчителів, організувало загальнопольські учительські конференції [VII, 1 – 5; 10, 57 – 58; 16, 118, 122]. У 1934/35 н. р. під керівництвом товариства діяло 169 навчальних закладів (11 дошкільних установ, 86 початкових шкіл, 2 гімназії, 70 вечірніх шкіл) із 15486 учнями [9, 36].

Культурно-освітнє товариство сіоністів «Тарбут» (Tarbut), діяльністю якого керували окружні комітети у містах Вільно, Гродно, Брест-над-Бугом, Рівне, Седльце, Краків, Львів та Центральний комітет у Варшаві, постулювало навернення євреїв до староеврейської культури та належного володіння мовою іврит. Головним завданням товариства було виховання молоді в національно-релігійному дусі, спираючись на новітні здобутки педагогіки. Задля цього були створені дошкільні заклади, початкові та середні школи (більшість занять були на івриті, зокрема, староеврейська література, історія єврейського народу, географія і культура Палестини, решта – польською мовою), учительські семінарії, дворічні педагогічні курси, курси з вивчення івриту для молоді та дорослого населення, методичні конференції для вчителів, лекції зі староеврейської літератури. Серед напрямів діяльності товариства було також заснування читалень і бібліотек, видання шкільних підручників, художньої літератури, періодичних видань

на мові ідиш, популяризація театрального мистецтва на івриті [7, 180]. У 1927/28 н. р. під керівництвом товариства діяли 234 навчальні заклади (141 початкова школа, 15 гімназій, 5 учительських семінарій, 2 педагогічних курсів, 71 семінарія для вчителів дошкільних закладів) зі 24099 учнями та 970 учителями. У Львівському воєводстві діяли 4 семінарії для вчителів дошкільних закладів, 7 початкових шкіл, 1 гімназія, 2 учительські семінарії, Тернопільському – 2 семінарії для вчителів дошкільних закладів, у Станіславівському – 1 семінарія для вчителів дошкільних закладів. Школи товариства «Тарбут» мали національно-світський характер, основний акцент тут робився на вивченні івриту, пізнанні світської єврейської культури, історії та традицій, натомість менше годин відводилося на предмети юдаїстики. У другій половині 20-х рр. ХХ ст. у цих школах навчалися третина школярів єврейських приватних початкових навчальних закладів [8, 250 – 259; 9, 56].

Створене у 1928 р. Товариство з підтримки єврейського шкільництва та єврейської культури (Idischer Schul- und Kultur-Farband) перебувало під впливом політичних партій Поалей Ціон-правиця та Єврейської народної партії в Польщі (Jidisze Folks-Partaj in Poylen). Головною метою його діяльності були розвиток і підтримка єврейського національного шкільництва, поширення освіти серед широких верств єврейської спільноти [XIV, 1]. Товариство утримувало освітні та виховні заклади: початкові та середні школи (з мовами навчання ідиш та іврит), учительські семінарії, курси для неписьменного населення, народні університети; організовувало відчити і лекції, концерти, народні забави; створювало та підтримувало спеціальні установи для артистичних, культурних і освітніх цілей: бібліотеки, театри, видавництва, музеї; видавало та розповсюджувало підручники, наукові і періодичні часописи мовами ідиш, польською та на івриті [XIV, 3 – 4]. У школах товариства поряд із загальноосвітніми предметами, які викладались мовою ідиш, учні мали змогу на івриті вивчати єврейську культуру, староеврейську літературу, палестинографію, демографію, дисципліни релігійного циклу. У цих освітніх закладах навчалася переважно молодь з незаможних ремісничих, робітничих і дрібноміщанських єврейських родин. Через протидію з боку польських правлячих кіл, товариству не вдалося створити розгалужену

мережу шкільництва. У 1930 р. під його керівництвом діяли лише 40 навчальних закладів з 4451 учнем і 131 учителем [8, 246, 267; 10, 60; 3, 136 – 137].

Створена 1918 року у Києві Єврейська культурно-просвітницька організація «Культур-Ліга» (Kultur-Lige) мала розгалужену мережу осередків на всій території Польщі (як загальнопольська організація зареєстрована в 1926 р.). Відповідно до статуту, організація дбала про поширення єврейської культури в усіх галузях людської творчості, зокрема, літератури, мистецтва, музики, театру, а також сприяла розширенню мережі єврейського шкільництва з мовою навчання ідиш, підтримувала діяльність просвітницьких установ. З огляду на різні напрями діяльності, «Культур-Ліга» виділила зі свого складу літературну, музичну, театральну, художню та педагогічну секції. Велику увагу організація надавала допомозі єврейським дітям. Так, товариство засновувало дитячі будинки, сиротинці, дошкільні заклади, початкові та середні школи з мовою навчання ідиш, навчальні заклади для молоді у віці від 13 до 17 років і дорослого населення, професійні та вечірні курси. У школах «Культур-Ліги» учні вивчали загальноосвітні предмети та єврейську історію, а по суботах тут проводилися літературно-наукові читання. Товариство також утримувало бібліотеки, видавництва, книгарні, учительські семінарії [1, 197 – 198].

Значну роль у поширенні освіти серед молоді та дорослого єврейського населення відіграли такі організації, як «Фрайхajt» (Frajhajt), «Гебронія» (Hebronia), «Гехалуц» (Hechaluc), «Кадіма» (Kadimah). Так, культурно-освітнє товариство «Фрайхajt», яке перебувало під політичним впливом Поалей Ціон-правиці, засновувало школи, провадило лекції та відчити для дорослого населення, професійні та загальноосвітні курси, концерти, театральні вистави тощо. Сіоністська міжнародна організація «Гехалуц», метою якої була підготовка єврейської молоді до поселення в Палестині, провадила сільськогосподарські та ремісничі курси, курси з вивчення івриту, лекції з єврейської історії та літератури, засновувала бібліотеки, видавала газети і журнали. З 1924 р. товариство опікувалося сільськогосподарською фермою в Сигнівці біля Львова та утримувало промислово-ремісничу школу [X, 1; XI, 1].

Через брак кваліфікованих кадрів і активних громадських діячів деякі єврейські просвітницькі організації не змогли належним чином розвинути свою діяльність: організації «Мікве Ізраель» (Mikwe Jisra'el) і «Гатхія» (Hatchijah) припинили своє існування у 1924 р. [IV, 1 – 3; V, 1 – 2], а «Хевра Маламдім» (Chewra Malamdim) – у 1935 р. [VI, 48].

Активну культурно-освітню діяльність серед єврейського населення Галичини провадило створене 1918 р. у Львові Єврейське товариство початкової та середньої школи (Żydowskie Towarzystwo Szkoły Ludowej i Średniej), в лавах якого переважали представники інтелігенції, купці та підприємці. Першим головою товариства був сенатор Польщі та головний рабин Варшави Моше Шорр. Метою товариства було створення початкових і середніх навчальних закладів, в яких учнів навчали івриту та виховували в сіоністському дусі. Товариство мало філії у всіх галицьких воєводствах. У Львові завдяки зусиллям його членів діяли загальноосвітня школа, 4 гімназії, учительська семінарія, а також різноманітні мовні курси. У Перемишлі товариство опікувалося приватною коєдукаційною гімназією та загальноосвітньою школою. У Станіславівському воєводстві існували Станіславівська єврейська приватна гімназія і Коломийський загальноосвітній жіночий ліцей. Навчання у гімназіях велося польською мовою за програмами, затвердженими міністерством віросповідань та освіти. Іврит та історія євреїв вивчалися додатково [5, 161; 12, 32].

З 1922 р. під опіку Єврейського товариства комерційних училищ у Львові (Żydowskie Towarzystwo Szkoły Handlowej we Lwowie) перейшла трикласна коєдукаційна торгова школа, яка була єдиним навчальним закладом такого типу в Галичині. У підпорядкуванні товариства також була комерційна гімназія. У цих освітніх закладах навчання велося польською мовою за програмами, затвердженими міністерством віросповідань та освіти, а щорічно навчалася близько 500 юнаків і дівчат. Зауважмо, що випускники єврейських гімназій Львова отримували атестат зрілості такого ж зразка, як і у польських державних гімназіях. Однак єврейські гімназії змушені були здобувати «prawo publiczności» щорічно, шляхом проведення державними інспекторами тестувань учнів з основних предметів навчального курсу [5, 164].

Представники єврейської національної меншини Польщі мали змогу розширити свої знання в заснованому 1936 р. у Львові Єврейському народному університеті ім. Альберта Айнштайна. Керівництво університету – відомі вчені та громадські діячі – вважали за необхідне знайомити студентів з найновішими досягненнями в галузі науки та техніки, новинками культури, зокрема, єврейської. Задля цього організовувалися мовні курси, відчити, концерти, надавалися стипендії здібним молодим людям із мало-забезпечених сімей. До читання лекцій залучалися спеціалісти з різних галузей знань, які працювали на громадських засадах, безоплатно [VIII, 1 – 34; 5, 164 – 165].

Просвітницьку діяльність провадили також «Коло єврейських жінок» (Koło Kobiet Żydowskich), «Єврейська народна читальня» (Żydowska czytelnia ludowa), товариство «Освіта» (Oświata). Зокрема, «Освіта», яка перебувала під політичним впливом Поалей Ціон-лівіці, долучилася до організації приватних професійно-технічних шкіл. Однак «Освіта» не розгорнула активної діяльності, у 1937 р. діяло лише 13 кіл товариства. Зауважмо, що «Єврейська народна читальня» і товариство «Освіта» співпрацювали з українською «Просвітою», організовуючи спільні культурно-освітні заходи [I, 1 – 119; II, 4 – 78].

У діяльності заснованої 1925 р. добродійної єврейської жіночої організації «Коло єврейських жінок» активну участь брали єврейські вчительки. Метою товариства було збереження і популяризація єврейської культури, підвищення освітнього рівня населення, опіка над єврейськими дітьми-сиротами [IX, 3 – 70]. Члени товариства організовували лекції з єврейської історії та літератури, відчити, курси, зокрема, п'ятирічні семінарські курси для підготовки вчителів мови іврит, утримували бібліотеки. У 30-х рр. ХХ ст. товариство налічувало близько 320 членів [11, 327 – 328].

Учительські кадри для єврейських шкіл готував Єврейський педагогічний інститут у Львові, до програми якого входило вивчення Танаха (Старого Завіту), Талмуду, а також івриту, єврейської історії і сучасної єврейської літератури [4].

Єврейська громада утримувала також власні професійні школи та курси. Вагому підтримку професійному шкільництву надавало засноване 1921 р. у Галичині Товариство з поширення професійної та сільськогосподарської діяльності серед євреїв у

Польщі (Towarzystwo Szerzenia Pracy Zawodowej i Rolnej wśród Żydów w Polsce, давніша назва «Ort»). Єврейські професійні школи та курси утримували також Товариство з підтримки сільськогосподарської та ремісничої діяльності в Польщі (Towarzystwo Popierania Pracy Rolnej i Rzemieślniczej w Polsce) і Союз для поширення професійної освіти серед євреїв Малопольщі (Związek dla Szerzenia Wykształcenia Zawodowego wśród Żydów w Małopolsce). У 1934/35 н. р. у навчальних закладах цих товариств освіту загалом здобували 8474 учні [14, 170; 17, 102].

Підвищенням освітнього рівня ремісників займалося створене в 1933 р. у Львові Товариство ремісників сіоністів «Cionim Baalej Miksoa». Товариство організувало лекції на соціально-економічні теми, курси івриту, вистави, заснувало бібліотеки, пропагувало сіоністські ідеї [XII, 1 – 15].

На недостатньому фінансуванні єврейських професійних шкіл неодноразово наголошували єврейські послы на засіданнях сейму. Так, у 1928 р. після значних зусиль, докладених єврейськими послами, Союз єврейських професійних шкіл у Малопольщі, у закладах якого навчалися 2000 учнів, отримав дотацію у сумі 27000 злотих, що становило 4,5 % його бюджету. Мережа шкіл товариства «Ort» отримала 2000 злотих, інші ж школи не отримали жодної фінансової допомоги [15, 303 – 304].

У Галичині діяли також єврейські просвітницькі товариства, зокрема Академічне товариство «Союз» (Towarzystwo Akademickie «Zjednoczenie»), з 1924 р. – Союз об'єднаної академічної молоді (Związek Akademickiej Młodzieży Zjednoczeniowej), які пропагували виховання єврейської молоді у польських національно-культурних традиціях, поширювали колонізаційні впливи серед єврейської молоді [III, 1 – 6].

Висновки. Отже, попри політику колонізації, запровадження «*numerus clausus*», відсутність належного фінансування єврейських освітніх закладів, єврейському населенню Галичини вдалося організувати розгалужену систему приватного шкільництва. Єврейські діти мали можливість навчатися у приватних релігійних і світських навчальних закладах з мовами навчання ідиш, іврит, польською, польською та ідиш, ідиш та іврит, польською й іврит. Зберегти свою етнічну та культурну самобутність євреям значною мірою вдалося завдяки діяльності культурно-освітніх товариств,

громадських організацій і політичних партій. Намагаючись уберегти молодь від польських асиміляційних впливів і забезпечити належний рівень освіти, єврейські культурно-освітні товариства доклали чимало зусиль до розвитку мережі приватного початкового та середнього шкільництва, підвищення кваліфікації вчителів, випуску педагогічної літератури. Попри те, що єврейські школи забезпечували доволі високий рівень знань, лише деякі з них отримали «prawo publiczności». Водночас національні школи, засновані єврейськими товариствами та організаціями Галичини, успішно виконали поставлене перед ними завдання – збереження національної ідентичності єврейського населення.

Перспективним напрямом подальшого вивчення проблеми є комплексний аналіз діяльності українських, польських, єврейських і німецьких культурно-освітніх товариств та організацій, які опікувалися розвитком національного шкільництва в міжвоєнній Галичині. Варто простежити як в умовах політики колонізації, спрямованої насамперед на культурно-освітню сферу, цим народам вдалося зберегти етнічну та культурну самобутність.

Джерела та література

I. ДАЛО. – Ф. 121 сч (Львівська воєводська команда державної поліції, м. Львів). – Оп. 3 сч (Слідчий відділ). – Спр. 26 (Звіти повітових староств та управлінь поліції Львівського воєводства про діяльність політичних партій і організацій, а також про кримінальні злочини за січень – листопад 1924 р.). – 130 арк.

II. ДАЛО. – Ф. 121 сч (Львівська воєводська команда державної поліції, м. Львів). – Оп. 3 сч (Слідчий відділ). – Спр. 31 (Звіти повітових староств та управлінь поліції Львівського воєводства про діяльність політичних партій і організацій, про страйки робітників за серпень – вересень 1924 р.). – 87 арк.

III. ДАЛО. – Ф. 1 (Львівське воєводське управління 1921 – 1939 рр.). – Оп. 58. – Спр. 1438 (Справа про реєстрацію єврейського молодіжного товариства «Zjednoczenie»). – 27 арк.

IV. ДАЛО. – Ф. 1 (Львівське воєводське управління). – Оп. 58. – Спр. 364 (Справа про ліквідацію єврейського товариства «Mikwa Israel»). – 3 арк.

V. ДАЛО. – Ф. 1 (Львівське воєводське управління). – Оп. 58. – Спр. 372 (Справа про ліквідацію єврейського культурно-просвітницького товариства «Hatchijah»). – 11 арк.

VI. ДАЛО. – Ф. 1 (Львівське воєводське управління). – Оп. 58. – Спр. 92 (Справа про ліквідацію діяльності єврейського товариства «Chewta Malamdim»). – 50 арк.

VII. ДАЛО. – Ф. 1 (Львівське воєводське управління). – Оп. 58. – Спр. 856 (Справа про реєстрацію діяльності Львівського відділення Союзу Єврейських шкіл у Польщі). – 26 арк.

VIII. ДАЛО. – Ф. 110 (Львівське міське староство). – Оп. 4. – Спр. 240 (Справа про діяльність єврейського культурно-просвітницького товариства «Єврейський народний університет ім. Альберта Айнштайна»). – 34 арк.

IX. ДАЛО. – Ф. 110 (Львівське міське староство). – Оп. 4. – Спр. 558 (Справа про діяльність Товариства єврейських жінок у Львові). – 71 арк.

X. ЦДІАУ. – Ф. 457 (Товариство освіти єврейської молоді «Nechaluc», м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 1 (Статут). – 4 арк.

XI. ЦДІАУ. – Ф. 457 (Товариство освіти єврейської молоді «Nechaluc», м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 2 (Звіт про діяльність за період від 5 травня 1936 р. по 29 січня 1939 р.). – 1 арк.

XII. ЦДІАУ. – Ф. 454 (Центральний комітет єврейської організації ремісників «Сіонім Ваалеј Міксоа»). – Оп. 1. – Спр. 8 (Листування з виконавчим комітетом Крайової сіоністської організації у Львові про обрання Центральної ради товариства, проведення засідань, зборів та ін.). – 32 арк.

XIII. Archiwum Akt Nowych w Warszawie. – Zesp. 1186 (Urząd Wojewódzki w Stanisławowie). – Sygn. 1 (Sprawozdania sytuacyjne z ruchu społeczno-politycznego i zawodowego za IX, XI, XII i część sprawozdania z IV, 1923 r.). – 144 k.

XIV. Towarzystwo Popierania Szkolnictwa Żydowskiego i Kultury Żydowskiej «Szulkult». Statut. – Warszawa, 1928. – 12 s.

1. Доценко В.О. Історія Єврейської культурно-просвітницької організації Культур-Ліга / В.О. Доценко // Гілея : науковий вісник. – 2014. – Вип. 84. – С. 197 – 200.

2. Кержнер А. Традиції та побут євреїв України / А. Кержнер // Нариси з історії та культури євреїв України. – К. : Дух і літера, 2005. – С. 275 – 299.

3. Крамар Ю.В. Освітнє життя єврейської громади на Волині у міжвоєнний період / Ю.В. Крамар // Архіви України. – 2014. – Вип. 6 (294) : листопад – грудень. – С. 132 – 140.

4. Меламед В. Між двома Світовими війнами (1919 – 1939 р.) [Електронний ресурс] / В. Меламед // Незалежний культурологічний часопис

«І». – 2008. – Ч. 51. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed6.htm> (20.02.2015).

5. Орач Б. Єврейська освіта у Львові до початку II світової війни / Б. Орач // Збірник матеріалів наукових конференцій «Збереження єврейської історико-культурної спадщини, як частки української та світової культури: правові, історичні, мистецькі та музейні аспекти» (12 – 14 листопада 2007, Львів) та «Україно-єврейські взаємини: культурологічні, історичні, соціологічні аспекти», присвячена 90-й річниці проголошення ЗУНР (27 – 28 жовтня 2008, Львів). – Львів, 2010. – Ч. 2. – С. 155 – 167.

6. Almanach szkolnictwa żydowskiego w Polsce. – Warszawa : RENESANS, 1938. – Т. 1. – 586 s.

7. Chałupczak H. Mniejszości narodowe w Polsce: 1918 – 1995 / Henryk Chałupczak, Tomasz Browarek. – Lublin : Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – 323 s.

8. Dachówna D. Szkolnictwo hebrajskie w Polsce / Dina Dachówna // Sprawy Narodowościowe. – 1935. – R. 9. – Nr 3 – 4. – S. 245 – 268.

9. Eisenstein M. Jewish schools in Poland, 1919 – 39. Their Philosophy and Development / Miriam Eisenstein. – New York : King's Crown Press, 1950. – 112 p.

10. Jaskóła A. Sytuacja prawna mniejszości żydowskiej w Drugiej Rzeczypospolitej. Praca licencjacka [Електронне видання] / Anna Jaskóła. – Wrocław, 2010. – Режим доступу : <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/35560/004.pdf> (25.08.2016).

11. Kamińska-Kwak J. Inteligencja województwa lwowskiego w okresie międzywojennym / Jolanta Kamińska-Kwak. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – 456 s.

12. Konieczny Z. Szkolnictwo średnie miasta Przemyśla w latach 1918 – 1939 / Zdzisław Konieczny. – Przemyśl : Zakłady Graficzne w Rzeszowie, 1985. – 186 s.

13. Kultur-Liga [Електронне видання]. – Режим доступу : <http://www.jhi.pl/psj/Kultur-Liga> (10.10.2016).

14. Mauersberg S. Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918 – 1939 / Stanisław Mauersberg. – Wrocław; Warszawa; Kraków : Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1968. – 230 s.

15. Rudnicki S. Żydzi w parlamencie II Rzeczypospolitej / Szymon Rudnicki. – Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2004. – 473 s.

16. Szarkowska A. Absolwent prywatnej świeckiej szkoły żydowskiej jako obywatel Drugiej Rzeczypospolitej / Agnieszka Szarkowska // Etniczność i obywatelskość w Nowej Europie. Konteksty edukacji międzykulturowej / [pod red. J. Nikitorowicza, D. Misiejuk, M. Sobieckiego]. – Białystok : Trans Humana, 2007. – S. 116 – 126.

17. Żebrowski R. Po-Lin. Kultura żydów polskich w XX wieku (Zarys) / Rafał Żebrowski, Zofia Borzumińska. – Warszawa : AMARANT, 1993. – 368 s.

References

I. DALO. – F. 121 sch (Lvivska voievodska komanda derzhavnoi politsii, m. Lviv). – Op. 3 sch (Slidchyi viddil). – Spr. 26 (Zvity povitovykh starostv ta upravlin politsii Lvivskoho voievodstva pro diialnist politychnykh partii i orhanizatsii, a takozh pro kryminalni zlochyny za sichen – lystopad 1924 r.). – 130 ark.

II. DALO. – F. 121 sch (Lvivska voievodska komanda derzhavnoi politsii, m. Lviv). – Op. 3 sch (Slidchyi viddil). – Spr. 31 (Zvity povitovykh starostv ta upravlin politsii Lvivskoho voievodstva pro diialnist politychnykh partii i orhanizatsii, pro straiiky robitnykiv za serpen – veresen 1924 r.). – 87 ark.

III. DALO. – F. 1 (Lvivske voievodske upravlinnia 1921 – 1939 rr.). – Op. 58. – Spr. 1438 (Sprava pro reiestratsiiu yevreiskoho molodizhnogo tovarystva «Zjednoczenie»). – 27 ark.

IV. DALO. – F. 1 (Lvivske voievodske upravlinnia). – Op. 58. – Spr. 364 (Sprava pro likvidatsiiu yevreiskoho tovarystva «Mikwa Israel»). – 3 ark.

V. DALO. – F. 1 (Lvivske voievodske upravlinnia). – Op. 58. – Spr. 372 (Sprava pro likvidatsiiu yevreiskoho kulturno-prosvitnytskoho tovarystva «Hatchijah»). – 11 ark.

VI. DALO. – F. 1 (Lvivske voievodske upravlinnia). – Op. 58. – Spr. 92 (Sprava pro likvidatsiiu diialnosti yevreiskoho tovarystva «Chewra Malamdim»). – 50 ark.

VII. DALO. – F. 1 (Lvivske voievodske upravlinnia). – Op. 58. – Spr. 856 (Sprava pro reiestratsiiu diialnosti Lvivskoho viddilennia Soiuzu Yevreiskykh shkil u Polshchi). – 26 ark.

VIII. DALO. – F. 110 (Lvivske miske starostvo). – Op. 4. – Spr. 240 (Sprava pro diialnist yevreiskoho kulturno-prosvitnytskoho tovarystva «Ievreisky narodnyi universytet im. Alberta Ainshtaina»). – 34 ark.

IX. DALO. – F. 110 (Lvivske miske starostvo). – Op. 4. – Spr. 558 (Sprava pro diialnist Tovarystva yevreiskykh zhinok u Lvovi). – 71 ark.

X. TsDIAU. – F. 457 (Tovarystvo osvity yevreiskoi molodi «Hechalus», m. Lviv). – Op. 1. – Spr. 1 (Statut). – 4 ark.

XI. TsDIAU. – F. 457 (Tovarystvo osvity yevreiskoi molodi «Hechalus», m. Lviv). – Op. 1. – Spr. 2 (Zvit pro diialnist za period vid 5 travnia 1936 r. po 29 sichnia 1939 r.). – 1 ark.

XII. TsDIAU. – F. 454 (Tsentralnyi komitet yevreiskoi orhanizatsii remisnykiv «Cionim Baalej Mikcoa»). – Op. 1. – Spr. 8 (Lystuvannia z

vykonavchym komitetom Kraiovoi sionistskoi orhanizatsii u Lvovi pro obrannia Tsentralnoi rady tovarystva, provedennia zasidan, zboriv ta in.). – 32 ark.

XIII. Archiwum Akt Nowych w Warszawie. – Zesp. 1186 (Urząd Wojewódzki w Stanisławowie). – Sygn. 1 (Sprawozdania sytuacyjne z ruchu społeczno-politycznego i zawodowego za IX, XI, XII i część sprawozdania z IV, 1923 r.). – 144 k.

XIV. Towarzystwo Popierania Szkolnictwa Żydowskiego i Kultury Żydowskiej «Szułkult». Statut. – Warszawa, 1928. – 12 s.

1. Dotsenko V.O. Istoriia Yevreiskoi kulturno-prosvitnytskoi orhanizatsii Kultur-Liha / V.O. Dotsenko // Hileia : naukovyi visnyk. – 2014. – Vyp. 84. – S. 197 – 200.

2. Kerzhner A. Tradytsii ta pobut yevreiv Ukrainy / A. Kerzhner // Narysy z istorii ta kultury yevreiv Ukrainy. – Kyiv : Dukh i litera, 2005. – S. 275 – 299.

3. Kramar Yu.V. Osvitnie zhyttia yevreiskoi hromady na Volyni u mizhvoiennyi period / Yu.V. Kramar // Arkhivy Ukrainy. – 2014. – Vyp. 6 (294) : lystopad – hruden. – S. 132 – 140.

4. Melamed V. Mizh dvoma Svitovymy viinamy (1919 – 1939 r.) [Elektronnyi resurs] / V. Melamed // Nezalezhnii kulturolohichni chasopys «Yi». – 2008. – Ch. 51. – Rezhym dostupu : <http://www.ji.lviv.ua/n51texts/melamed6.htm> (20.02.2015).

5. Orach B. Yevreiska osvita u Lvovi do pochatku II svitovoi viiny / B. Orach // Zbirnyk materialiv Naukovykh konferentsii «Zberezhenia yevreiskoi istoriko-kulturnoi spadshchyny, yak chastky ukrainskoi ta svitovoi kultury: pravovi, istorychni, mystetski ta muzeini aspekty» (12 – 14 lystopada 2007, Lviv) ta «Ukraino-yevreiski vzaiemyny: kulturolohichni, istorychni, sotsiolohichni aspekty», prysviachena 90-y richnytsi proholoshennia ZUNR (27 – 28 zhovtnia 2008, Lviv). – Lviv, 2010. – Ch. 2. – S. 155–167.

6. Almanach szkolnictwa żydowskiego w Polsce. – Warszawa : RENESANS, 1938. – T. 1. – 586 s.

7. Chałupczak H. Mniejszości narodowe w Polsce: 1918 – 1995 / Henryk Chałupczak, Tomasz Browarek. – Lublin : Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1998. – 323 s.

8. Dachówna D. Szkolnictwo hebrajskie w Polsce / Dina Dachówna // Sprawy Narodowościowe. – 1935. – R. 9. – Nr 3 – 4. – S. 245 – 268.

9. Eisenstein M. Jewish schools in Poland, 1919 – 39. Their Philosophy and Development / Miriam Eisenstein. – New York : King's Crown Press, 1950. – 112 p.

10. Jaskóła A. Sytuacja prawna mniejszości żydowskiej w Drugiej Rzeczypospolitej. Praca licencjacka [Електронне видання] / Anna Jaskóła. – Wrocław, 2010. – Режим доступу : <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/35560/004.pdf> (25.08.2016)

11. Kamińska-Kwak J. Inteligencja województwa łwowskiego w okresie międzywojennym / Jolanta Kamińska-Kwak. – Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – 456 s.

12. Konieczny Z. Szkolnictwo średnie miasta Przemyśla w latach 1918 – 1939 / Zdzisław Konieczny. – Przemyśl : Zakłady Graficzne w Rzeszowie, 1985. – 186 s.

13. Kultur-Liga [Електронне видання]. – Режим доступу : <http://www.jhi.pl/psj/Kultur-Liga> (10.10.2016).

14. Mauersberg S. Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918 – 1939 / Stanisław Mauersberg. – Wrocław; Warszawa; Kraków : Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1968. – 230 s.

15. Rudnicki S. Żydzi w parlamencie II Rzeczypospolitej / Szymon Rudnicki. – Warszawa : Wydawnictwo Sejmowe, 2004. – 473 s.

16. Szarkowska A. Absolwent prywatnej świeckiej szkoły żydowskiej jako obywatel Drugiej Rzeczypospolitej / Agnieszka Szarkowska // Etniczność i obywatelskość w Nowej Europie. Konteksty edukacji międzykulturowej / [pod red. J. Nikitorowicza, D. Misiejuk, M. Sobeckiego]. – Białystok : Trans Humana, 2007. – S. 116 – 126.

17. Żebrowski R. Po-Lin. Kultura żydów polskich w XX wieku (Zarys) / Rafał Żebrowski, Zofia Borzymińska. – Warszawa : AMARANT, 1993. – 368 s.

Руда Оксана. Роль єврейських культурно-образовательних обществ в развитии национальных школ в Галичине (1923 – 1939). В статье освещена культурно-образовательная деятельность єврейських обществ в Галичине. Показано, что Вторая Речь Посполитая не обеспечила населению края надлежащих условий для получения образования на родном языке. Евреи вынуждены были самостоятельно создавать условия для изучения родного языка (иврит или идиш), культивировать национальные традиции и развивать родную культуру. Еврейские общества активно развивали национальные начальные и средние школы, повышали профессиональный уровень учителей, организовывали различные формы внешкольного образования, а также способствовали сохранению национальной идентичности.

Ключевые слова: Галичина, Вторая Речь Посполитая, еврейские общества, культурно-образовательная деятельность.

Ruda Oksana. The role of Jewish cultural societies in raising the educational level of the population of Galicia (1923 – 1939).

The cultural and educational activities of Jewish societies in Galicia are discussed in the article. It is shown that the Second Commonwealth of Poland did not provide the population of the region with appropriate conditions for education in their native languages. Jews were forced to provide themselves education in their native languages (Hebrew or Yiddish), nurture national traditions and develop native culture. The Jewish societies were actively creating and developing national primary and secondary schools, increasing professionalism of teachers, playing a significant role in the various forms of adult education, and contributing to the development of national identity.

Key words: Galicia, the Second Commonwealth of Poland, the Jewish societies, cultural and educational activities.

-
- Visegrad Fund
-

Стаття написана в межах дослідницького проекту «Особливості формування національних ідентичностей на українсько-польсько-чехословацькому пограниччі у першій третині ХХ століття» за підтримки Міжнародного вишеградського фонду.